

Kriminalitet og utviklingshemming:

«Forekomst og oppfølging av mennesker med funksjonsnedsettelse i kriminalomsorgen»

Erik Søndenaas (PhD), NTNU og St. Olavs Hospital

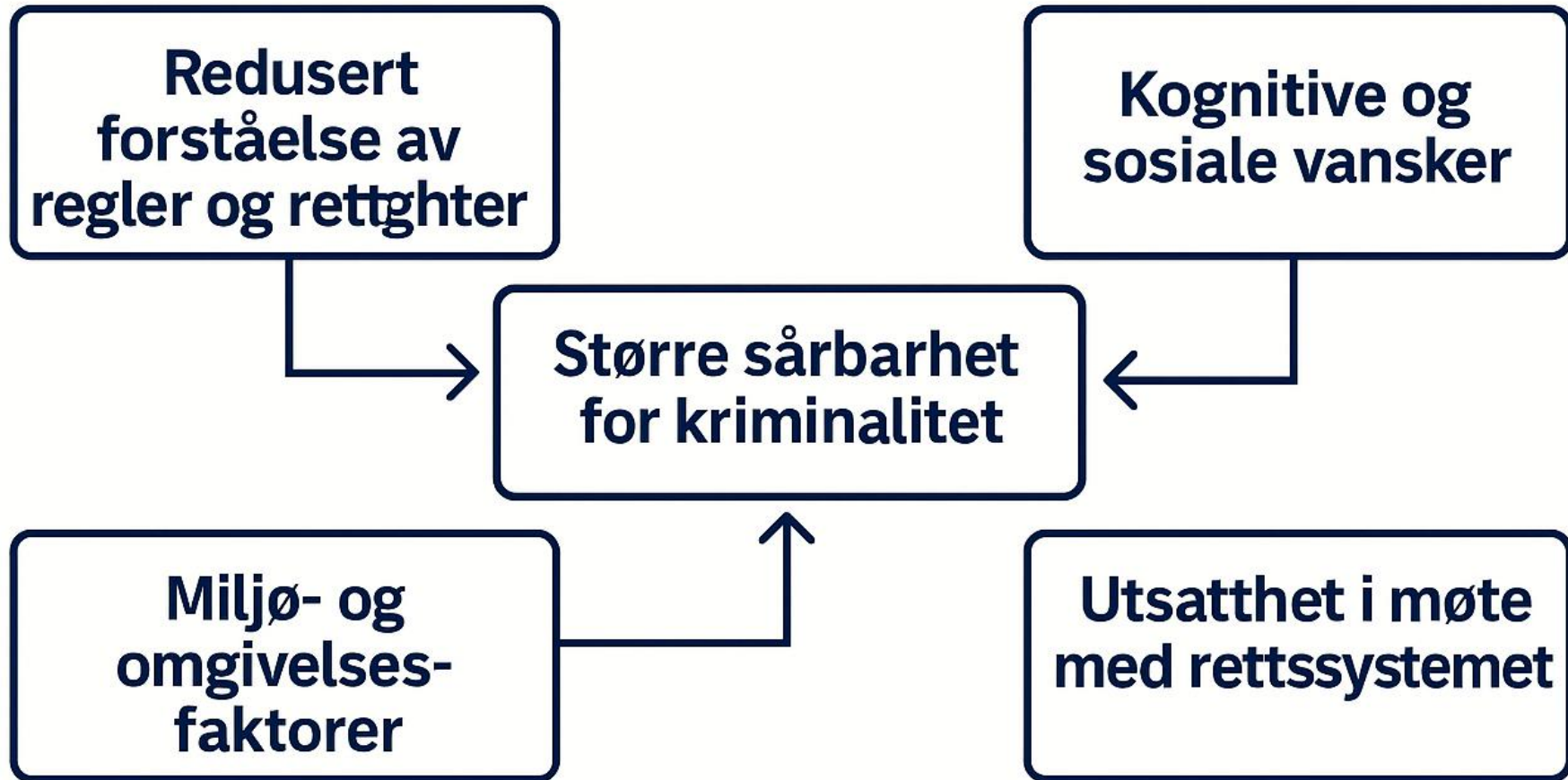
Gol, 2026

Innhold

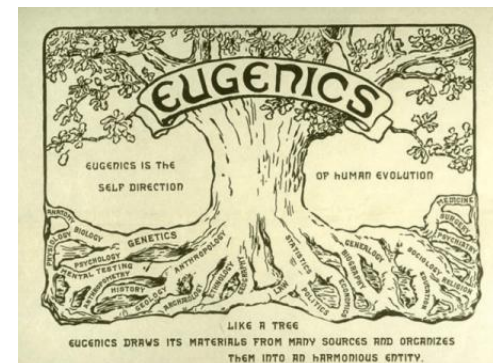
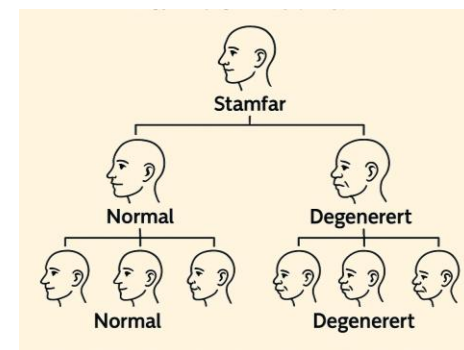
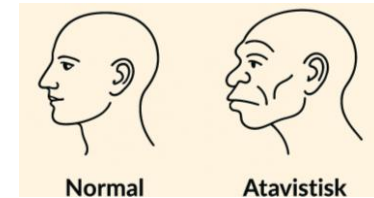
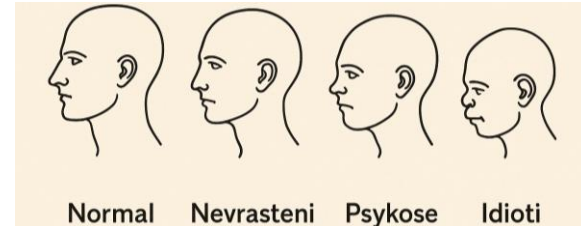
1. Inngang til kunnskapsfeltet
2. Status pr. 2026
3. Innsatte med psykisk utviklingshemming
4. Identifisering av psykisk utviklingshemming
5. Tilbakeføring etter soning

Ellis & Luckassons teori om lovbrytere med utviklingshemming

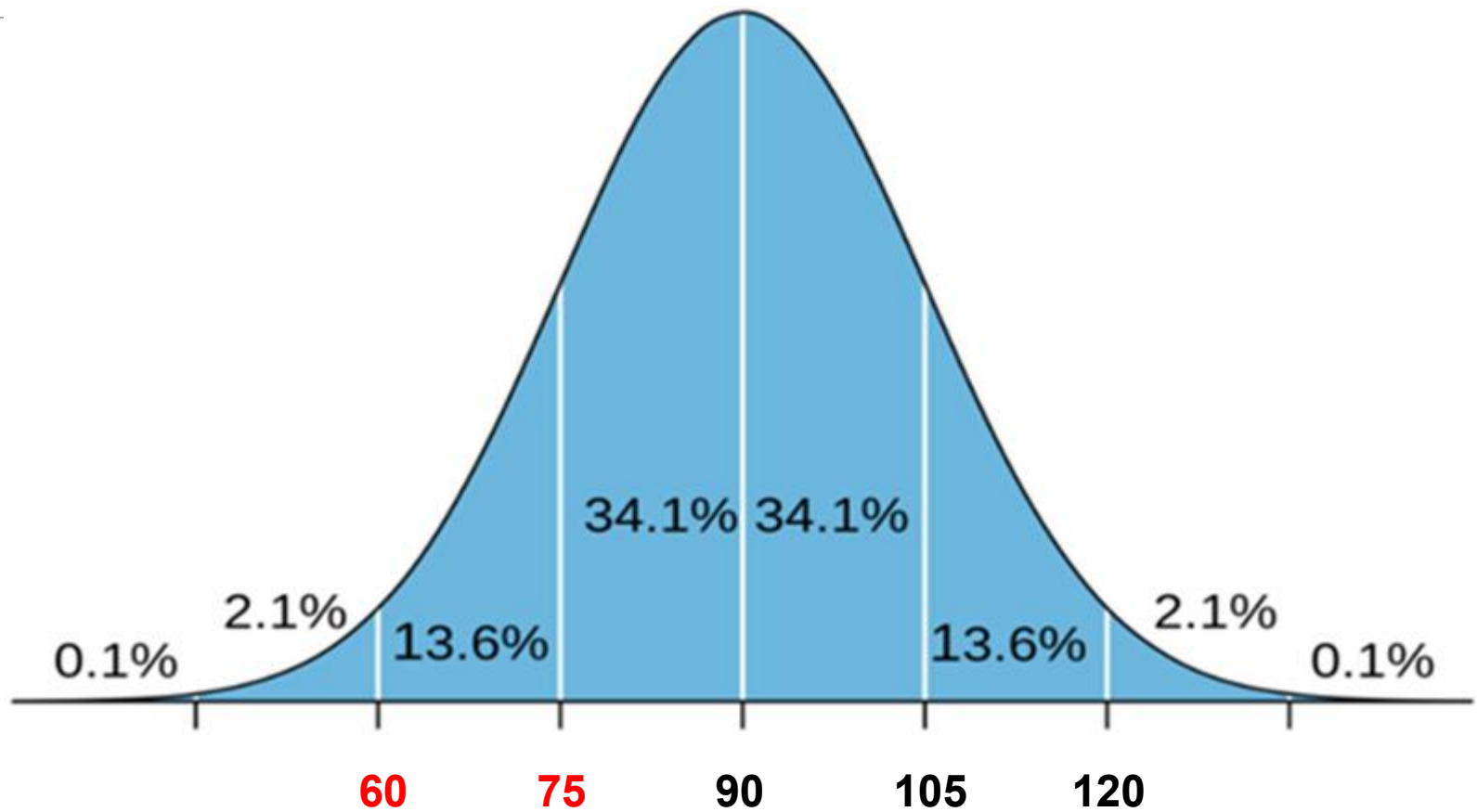

Myter og gamle teorier

- Degenerasjon (Morel)
 - Lineær forfallslinje
- Atavisme/ født kriminell (Lombrozo)
 - Blindveier i evolusjon
- Familien Kalikak (Godard)
 - Konsekvenser av lav IQ
- Differensialpsykologi - Eugenikk

Kriminalomsorg og IQ

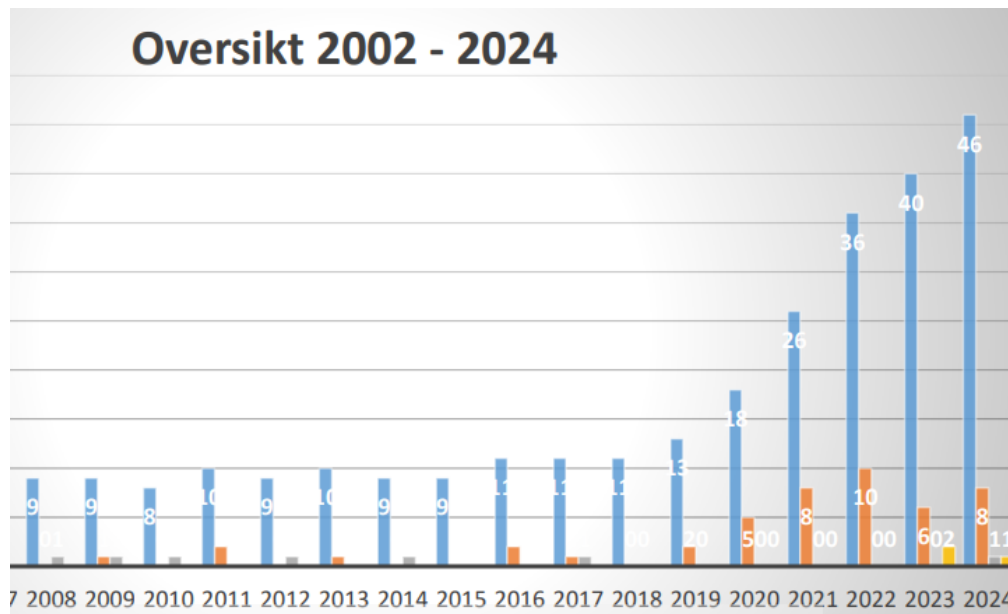

Innhold

1. Inngang til kunnskapsfeltet
2. Status pr. 2026
3. Innsatte med psykisk utviklingshemming
4. Identifisering av psykisk utviklingshemming
5. Tilbakeføring etter soning

Noen utviklingshemmede lovbrystere får særreaksjon (tvungen omsorg) – ikke fengselsstraff

- 2002: Opprettelse av Sentral fagenhet for tvungen omsorg
- 2002-2019: 10-12 domfelte nasjonalt
- 2020-2025: Økning til 50+ domfelte

Tvungen omsorg –(NOU 2025:2)

- Bekymring for tjenestene:
 - Kostnader
 - Tilbud og kapasitet lokalt
- Spesialistesletjenestens rolle
 - Kompetanseenheter regionalt/fylke

NOU

Norges offentlige utredninger 2025: 2

Samfunnsvern og omsorg

Innhold

1. Inngang til kunnskapsfeltet
2. Status pr. 2026
3. Innsatte med psykisk utviklingshemming
4. Identifisering av psykisk utviklingshemming
5. Tilbakeføring etter soning

Forekomst av utviklingshemming blant innsatte

Journal of Intellectual Disability Research

doi: 10.1111/j.1365-2788.2008.01072.x

VOLUME 52 PART 12 pp 1129–1137 DECEMBER 2008

The prevalence and nature of intellectual disability in Norwegian prisons

E. Søndena,¹ K. Rasmussen,² T. Palmstierna³ & J. Nøttestad¹

1 St Olavs University Hospital Trondheim, Forensic Department Brøset and Norwegian University of Science and Technology, Department of Medicine, Trondheim, Norway

2 St Olavs University Hospital Trondheim, Forensic Department Brøset and Norwegian University of Science and Technology, Department of Psychology, Trondheim, Norway

3 St Olavs University Hospital Trondheim, Forensic Department Brøset and Department of Clinical Neuroscience, Karolinska Institutet, Division of Forensic Psychiatry, Stockholm, Sweden and Norwegian University of Science and Technology, Department of Medicine, Trondheim, Norway

Forskning fra fengsel

- 10 % av domfelte innsatte har IQ<70
- Disse har ikke vært fanget opp som personer med utviklingshemning
- De benytter sjelden tilbud om (re)habilitering
- Høyere tilbakefallsrate med gjentatte lovbrudd
- Ingen ekstraordinære tiltak styrker rettsvernet til disse lovbrysterne.

(Søndena m.fl., 2008)

Andre kjennetegn ved kognitive utfordringer

- Ivrig etter å behage («eager to please»)
 - sier seg raskt enig i hva som blir sagt.
- Kamuflerer sine vansker
- Kompenserer for sine vansker
- Det kan være slitsomt å streve med kognisjonen

Innhold

1. Inngang til kunnskapsfeltet
2. Status pr. 2026
3. Innsatte med psykisk utviklingshemming
4. Identifisering av psykisk utviklingshemming
5. Tilbakeføring etter soning

Hvem?

Statsadvokat: – Det er nesten tilfeldig om utviklingshemmede blir oppdaget

I siste liten oppdaget statsadvokat Bjørn Kristian Soknes at en mann tiltalt for overgrep var utviklingshemmet. Hadde han ikke gjort det, ville mannen fått strengere straff.

OPPDAGER IKKE: Utviklingshemmede i lettere grad kan få strafferabatt og bedre soningsforhold når de blir dømt for straffbare forhold. Førstestatsadvokat Bjørn Soknes sier han flere ganger har vært på nippet til ikke å avdekke en utviklingshemming hos tiltalte i straffesaker.

Ola Flyum
Journalist

Christine Svendsen
Journalist

🕒 Publisert 25.05.2016, kl. 05:53

Artikkelen er mer enn ett år gammel.

Innhold

1. Inngang til kunnskapsfeltet
2. Status pr. 2026
3. Innsatte med psykisk utviklingshemming
4. Identifisering av psykisk utviklingshemming
5. Tilbakeføring etter soning

Anbefalinger fra tilbakeføringskoordinator

- Ansvarsgruppe og Individuell Plan
- Gi en oversikt over hvem som kan kontaktes og når denne kontakten er betimelig i løslatelsesarbeidet
- Gi rom for kreative og utradisjonelle løsninger i overgangen til frihet
 - NAV?,
 - Tjenestekoordinering og Individuell Plan?,
 - Helse- og omsorgstjenesteloven kap 9?

- **Forberedelse til løslatelse?**

- Tilbakføringskoordinator: «*Problemet med brukermedvirkning kan være at dette er en gruppe som fort lærer seg å snakke oss etter munnen, de skjønner hva vi er ute etter og svarer det de tror vi vil at de skal si*».
- «*Hvorfor ikke starte tilbakeføringsarbeidet tidligere for disse personene*»?

- **Samarbeid med hjemsted, hjelpeapparat mm.**

- Tilbakeføringskoordinator: «samarbeidet med offentlige instanser er veldig mye bedre nå enn for 10-15 år siden. Vi har påvirket og signalisert at tjenestene må komme i gang med arbeidet mens personen ennå sitter inne, ikke vente Kommunene er mye mer aktive og initiativrike i forhold til før».
- «vi hadde en innsatt som var mye sint og utagerende, men så fant vi ut at han roet seg ved å snakke med mor. Han fikk mer telefontid, og det ble laget en avtale på det».

- **Prøveløslatelse - EK**

- Tilbakeføringskoordinator: «Det gikk bra i fire måneder. Han fulgt skjemaer, som var godt forberedt. De var laminerte og inneholdt ting slik som rutetider etc. Så sluttet han å ta telefonen eller åpne når noen ringte på».

Noen tanker på vei ut

Seksuallovbrudd - andel av fangene,
EK –uegnet for utviklingshemmede,
Mangelfull funksjonshemmetidentitet,
Økning av særreaksjon tvungen omsorg

Takk for meg